

MASTABA

W kan. formie z IV dynastii (2613-2498 prz. Chr.) m. w części nadziemnej (o wys. kilku metrów, olicowana kamiennymi blokami) miała postać niskiego, ściętego ostrosłupa o podstawie prostokąta i stromych ścianach bocznych, zorientowanego dłuższą osią w kierunku pn.-pd.; w jej części podziemnej mieściła się komora grobowa z sarkofagiem (zawierającym mumię); dodatkowe komory grobowe dla członków rodziny konstruowano niekiedy w części nadziemnej (ceglane m. w Edfu, VI dynastia).

Największe skupiska m. znane są z nekropoli w okolicach Memfis (Sakkara, Giza), na granicy Górnego i Dolnego Egiptu; wznoszono je w sąsiedztwie piramid, w regularnym układzie wyznaczonym przez krzyżujące się pod kątem prostym ulice. Najstarsze m. charakteryzują się zróżnicowanymi formami, np. ryzalitowymi ścianami (m. w Nagadzie, przed 3100), 3 bokami ukształtowanymi schodkowo, 4. pionowo (m. Anedżiba w Sakkarze, I dynastia 3100-2890); m. króla Aha w Sakkarze (ok. 3000) była konstrukcją ceglano-ziemną z komorą grobową położoną tuż pod powierzchnią ziemi; w późniejszym okresie komorę grobową sytuowano znacznie głębiej i była dostępna przez ukośne korytarze (ceglana m. króla Nebki, Bet Challa, III dynastia, 2686-2613), a w czasach największego rozpowszechnienia (IV dynastia) przez pionowe szyby (m. szybowe), z wylotem na górnej powierzchni budowli, który zasypywano lub blokowano po dokonaniu pochówku.

W ścianie wsch. umieszczano kamienną stelę przedstawiającą pozorne, zamknięte drzwi, tzw. ślepe wrota (m. Iziego z Edfu, MNWwa), z wyrytym imieniem i godnością zmarłego; niekiedy w ślepych wrotach znajdował się posąg zmarłego (m. Mereruki w Sakkarze, VI dynastia). Z czasem układ ten uległ wzbogaceniu; we wnętrzu pd. części nadziemnego korpusu pojawia się kaplica ze ślepych wrotami i stół ofiarny, a za nią *serdab* (arab. piwnica) ze statua *ka* (duch i jednocześnie bóstwo opiekuńcze), kamiennym lub drewnianym posągim zmarłego (w niektórych m. wraz z członkami rodziny), umieszczonym w niszy poprzedzonej kilkoma stopniami; w najbardziej rozbudowanych m. do zasadniczego korpusu przylegał wytyczony murem kwadratowy, portykowy dziedziniec (m. Ti, Sakkara, VI dynastia); wnętrza kaplic bogato wyposażano, ściany pokrywano malowidłami, polichromowanymi reliefami i inskrypcjami (m. Ptahhotepa I, Ptahhotepa II, Achthotepa, Sakkara, V dynastia).

M. stała się punktem wyjścia dla piramidy schodkowej, czego dowodzi piramida Dżesera w Sakkarze (III dynastia, architekt Imhotep), skonstruowana z sześciu coraz mniejszych m., ustawionych jedna na drugiej.

E. Drioton, *L'Egypte pharaonique*, P 1959, 1969 (*Egipt faraonów*, Wwa 1970, passim); G. Rachet, *Dictionnaire de la civilisation égyptienne*, P 1968, 1992 (*Słownik cywilizacji egipskiej*, Ka 1994, 198-199); K. Michałowski, *Piramidy i m.*, Wwa 1972; J. Baines, J. Málek, *Atlas of Ancient Egypt*, Ox 1980, 1991 (*Egipt*, Wwa 1995, passim); J. Lipińska, *Sztuka egipska*, Wwa 1982 (passim); *Encyklopedia sztuki starożytnej*, Wwa 1989, 379; Ph.J. Watson, *DArt* XX 596.

Daniel Próchniak

MASTAURO in ASIA (Mastavro k. Nazilli w pd.-zach. Turcji), biskupstwo staroż. w metropolii Efez w rzym. prowincji Azja I; znanych 4 biskupów z V-VIII w.; obecnie bpstwo tytularne.

MASTAURO in LYCIA (niezident. miejscowość w pd.-zach. Turcji), biskupstwo staroż. w metropolii Myra w rzym. prowincji Licja; obecnie bpstwo tytularne.

MASTRIUS, Mastrico, BARTOLOMEO OFMConv, ur. 7 XII 1602 w Meldoli k. Forli, zm. 11 I 1673 tamże, filozof, teolog, jeden z gł. przedstawicieli → szkotyizmu.

Po wstąpieniu do zakonu w Cesenie (ok. 1616) studiował w kolegiach zak. w Parmie i Bolonii, gdzie od 1623 był magistrem studiów; tę samą funkcję pełnił od 1625 w Kolegium św. Bonawentury w Rzymie (przez 15 lat z B. Bellutim OFMConv prowadził kurs filozofii); 1628 uzyskał doktorat

z filozofii; 1628-31 był prefektem studium w Cesenie, 1631-38 w Perugii (1632-35 prow. wizytatorem studiów), a 1638-41 w Padwie; nast. został mianowany teologiem prywatnym kard. Luigi Capponiego w Rawennie.

W swych zainteresowaniach intelektualnych koncentrował się na charytologii i antropologii; polemizował z M. Ferchiem na temat form substancjalnych, a z J. Ponce na temat wolnej woli w relacji do wszechogarniającej woli Boga; M. podjął próbę usystematyzowania szkotyizmu (zw. był księciem szkotyistów – *Princeps Scotistarum*) i wyjaśnienia zagadnienia relacji wolnej woli i → łaski II (wyprowadził swoje gł. tezy z pism J. → Dunsza Szkota); głosił, że idea pomocy Bożej współokreślającej zakłada, że wola Boga zamyka w sobie i ogarnia wolę stworzoną (→ kondeterminizm); wg niego nie istnieje w relacjach między tymi wolami jakaś przyczynowa predeterminacja (jak proponował D. → Bañez), gdyż najpierw był „dekret” Boży (wola Boża) o współokreśleniu czynu (*Decretum Dei condeterminans*), a dopiero później rzeczywiste współdziałanie (nie kwestionował samodeterminacji stworzenia); czynność Boża jest wówczas wewnętrznie skuteczna, chociaż nie w sposób przyczynowy (*prioritas in quo*), lecz dzięki naturalnej harmonii, istniejącej między wolą Boga i ludzkim dążeniem, ponieważ działanie Boże jest pierwotne w sensie ontyczno-genetycznym (*prioritas a quo*); przyjmując takie rozwiązanie relacji łaski i wolnej woli człowieka uniknął trudności, które zawierają w sobie idee predeterminacji fiz., a równocześnie podjął próbę wyjaśnienia współdziałania Boga z wolną wolą człowieka (*ab alio et dependenter a Causa Prima*).

Opublikował wiele dzieł teol. i filoz., m.in.: *Poema eroicum in laudem s. Bonaventurae* (Bol ok. 1620), *Disputationes in XII libros Metaphysicorum* (I-II, Ve 1646-47), *Scotus et scotistae Bellutus et M. expurgati a probrosis querelis Ferchianis* (Ferrara 1650), *Disputationes theologiae in quatuor libros Sententiarum* (I-IV, Ve 1655-64; pośm. w jednym tomie – Ve 1675, 1731⁵), *Theologia moralis ad mentem sancti Bonaventurae et Scoti* (Ve 1671, 1758⁶), a z Bellutim: *Disputationes in Aristotelis libros Physicorum* (R 1637, Ve 1644), *Disputationes in Organum Aristotelis* (Ve 1639, Na 1660), *Disputationes in libros de coelo et mundo et meteoris* (Ve 1640, 1648), *Disputationes in libros de generatione et corruptione* (Ve 1640, 1652), *Disputationes in libros de anima* (Ve 1643, 1671), *Institutiones logicae* (Ve 1646); pośm. opublikowano *Philosophiae ad mentem Scoti cursus integer* (I-V, Ve 1678, 1708³; współautor Belluti); pierwsze dzieła przedstawiające dorobek M. ukazały się w kilka lat po jego śmierci (R. Guitart *Compilatio praecipuarum disputationum et questionum* I-IV, Girona 1680-84, Ba 1687; G. Garzi *Compendium totius theologiae moralis Bartolomei M.*, Ravenna 1686, Brünn 1706).

H. Schwamm, *Das göttliche Vorwissen bei Duns Scotus und seinen ersten Anhängern*, In 1934; Granat DK V 413-449; John Duns Scotus, 1265-1965, Wwa 1965; H. Błażkiewicz, *Szkola franciszkańska*, DTKP II 2, 289-366; A. Walko, *Polskie badania nad Szkotem i szkotyizmem po 1945*, Lb 1981 (mpsArKUL); L. Iriarte, *Storia del francescanesimo*, Na 1982; G.B. Bloch, *Jan Duns ze Szkocji*, R 1986; A. Derdziuk, *Szkola franciszkańska w polskiej teologii moralnej XVIII wieku*, StF 7(1996) 255-268; Beinert IX 187-191; M. Forlivesi, *Bartolomeo M. da Meldola (1602-1673) riformatore dell'Accademia degli Imperfetti*, Meldola 2002; tenże, *Scotistarum princeps. Bartolomeo M. (1602-1673) e il suo tempo*, Pd 2002.

Paweł Janowski

MASTURBACJA (łac. *manu turbare* mącić ręką, *manu stuprare* hańbić ręką), **samogwałt**, **ipsacja**, **pollutio**, **mollities**, zachowanie zmierzające do doznania zaspokojenia seksualnego przez stymulację organów płciowych oraz wyobrażenia o treści erotycznej.

Biblijną historię Onana (Rdz 38,8-10) uważano długo za *locus classicus* w ocenie mor. tego aktu; współcz. egzegeza podkreśla jednak, że postępowanie Onana dotyczyło niewypełnienia prawa lewiratu; w NT nie ma wprost mowy o m., ale podkreśla się znaczenie czystości w sferze seksualnej; zagadnienie to nie pojawia się także w tekstach patryst., a jedynie

sporadycznie w średniowieczu. *libri poenitenciales*; dla Tomasza z Akwinu m. stanowi wykreślenie przeciw naturze (*peccatum contra naturam*); podkreśla się, że surowa ocena m. w średniowieczu, zwł. w przypadku mężczyzn, wynikała z ówczesnych wyobrażeń dotyczących ludzkiej prokreacji; nasienie uważano za zarodek nowego człowieka, a rolę kobiety ograniczano do środowiska jego rozwoju; stąd m. męską traktowano jako rodzaj wczesnej aborcji; do szczególnej tabuizacji m. przyczyniły się powsz. w XVIII i XIX w. poglądy, iż jest ona przyczyną nie tylko wielu organicznych chorób, ale prowadzi również do degeneracji mor. oraz psych.; dramat związany z m. miał swoje źródło nie tyle w samych praktykach, co w lęku przed ich skutkami; od pocz. XX w. m. zaczęto traktować jako (przeświadczeniowy) symptom trudności natury psych. bądź emocjonalnej.

M. może być uznana za objaw jeszcze niezakończony bądź nieudanej integracji seksualnej, pewien brak osobowościowy oraz znak głębszych problemów psychiczno-emocjonalnych; w zależności od wieku i podłoża zachowań autoerotycznych rozróżnia się m. młodzieńczą, kompensacyjną, hedonistyczną, patologiczną oraz med. (→ inseminacja sztuczna 2); może występować w różnym wieku i z różnych przyczyn; przed okresem dojrzewania może być wywołana napięciami i stresami psych. lub deprawacją ze strony dorosłych; w wieku dojrzewania wiąże się z rozwojem seksualnym, ale ma głębsze źródła, które powodują napięcie seksualne (np. konflikty w rodzinie i otoczeniu, niedowartościowanie własnej osoby, napięcia związane z wysokimi wymaganiami, depresje, lęki, brak samoakceptacji); po okresie dojrzewania przyczyny mogą tkwić w nierozwiązanych i pogłębianych problemach emocjonalnych, zamknięciu na otoczenie, depresjach, utracie sensu życia, samotności; w wielu wypadkach m. jest zjawiskiem przejściowym, jednak może się przerodzić w zachowanie nałogowe bądź powracać w chwilach szczególnych napięć i problemów; może być też utrwalona jako podstawowe zachowanie seksualne; bagatelizowanie m. sprzyja wytworzeniu postawy hedonistycznej i egotycznej, rzutu negatywnie na przyszłe relacje seksualne.

Wg Kongr. do spraw Wychowania Kat. konieczne jest poświęcenie większej uwagi przeciwdziałaniu przyczynom m. aniżeli bezpośredniemu jej zwalczaniu (*Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, Kr 1999, I 251-294); w nauczaniu Kościoła kat. m. jest uznawana za „poważne nieuporządkowanie w dziedzinie moralnej” (*Persona humana*, AAS 68(1976) 85-87); przez brak prawdziwej relacji seksualnej, międzyosobowej miłości, oddania siebie drugiemu i otwartości na przekazywanie życia m. sprzeciwia się bezpośrednio zasadniczym normom kat. etyki seksualnej.

Nauczycielski urząd Kościoła, wypowiadając się na temat m., uwzględnia również osiągnięcia psychologii, która wskazuje na uwarunkowania podmiotowe, mogące zmniejszać dobrowolność aktów m. (np. niedojrzałość młodzieńcza, utrata równowagi psych., nabyte przyzwyczajenia); dopuszcza więc zróżnicowanie w ocenie winy osobistej (KKK 2352); jednocześnie sprzeciwia się uznaniu m. za zachowanie moralnie obojętne czy za niezbędną element w procesie poznawania reakcji seksualnych własnego ciała, czy nawet za alternatywny sposób osiągania satysfakcji seksualnej; aktu m. nie usprawiedliwia również cel med.; także postulat „oddramatyzowania faktu m.”, stawiany w nauczaniu Kościoła (*Posoborowe dokumenty*, 251-294), nie oznacza zmiany oceny mor. czy ignorowania tego zjawiska, ale postuluje adekwatne podejście do problemu; jednocześnie nauczycielski urząd Kościoła odrzuca poglądy traktujące m. jako akt popełniany bez pełnego przyzwolenia woli, gdyż neguje to posiadanie przez człowieka zdolności do świadomego kierowania popędem seksualnym.

J.J. Farraher, NCE IX 438-440; J. Augustyn, *Integracja seksualna. Przewodnik w poznawaniu i kształtowaniu własnej seksualności*, Kr 1993, 1998², 238-256; B. Fraling, *Sexualethik. Ein Versuch aus christlicher Sicht*, Pa 1995, 218-231;

K. Hilpert, LThK VII (1998³) 1052-1053; J. Augustyn, *Celibat. Aspekty pedagogiczne i duchowe*, Kr 2002, 148-158.

Marian Machinek

MASUCCABA (niezident. miejscowość w Algierii), biskupstwo staroż. w rzym. prowincji Mauretania Cezaryjska; znany 1 bp z 2. poł. V w.; obecnie bpstwo tytularne.

MASURE EUGÈNE ks., ur. 10 VIII 1882 w Tourcoing k. Lille, zm. 24 VIII 1958 tamże, apologeta, teolog duchowości.

Studia filoz.-teol. odbył w seminarium Saint Sulpice w Paryżu; 1905 przyjął święcenia kapł.; po rocznej pracy w duszpasterstwie został wykładowcą w seminarium w Cambrai, a 1915 w Lille, z którym był związany do 1957.

Poglądy nauk. M. kształtowały się pod wpływem kryzysu modernistycznego (→ modernizm) oraz prądów myślowych 2. poł. XIX i pocz. XX w. obecnych w apologetyce w postaci dwóch opcji – neoscholast. (związanej z *philosophia perennis* i teologią wyrosłą z tradycji tomist.) i egzystencjalnej (związanej z filozofią życia, podmiotu i psychologią wiary), wyrażających się w postaci apologetyki obiektywistycznej (→ apologetyka II B 1; A. → Gardeil) oraz subiektywistycznej (→ apologetyka II B 2).

M. zaproponował apologetykę znaku, scalając te jednostronne systemy i sposoby uzasadniania i obrony wiarygodności objawienia oraz nadprzyr. charakteru chrześcijaństwa (formułowały argumenty walentne albo wobec rozumu, albo woli), łącząc apologetykę tradycyjną (obiektywistyczną) z nową, uwzględniającą podmiot przyjmujący objawienie Boże; M. wyodrębnił w znaku 2 elementy strukturalne – widzialny, który wskazuje i naprowadza na niewidzialny, czyli nadprzyr. stronę znaku; stwierdzał, że o ile w znaku naturalnym znaczenie może pochodzić z konwencji, to w znakach Bożych wywodzi się ono z Bożego objawienia (*La passage du visible à l'invisible*, P 1954); w percepcji znaku, za M. Blondelem, podkreślał rolę wewn. dyspozycji podmiotu poznającego znak; w kategoriach znaku M. opracował tylko cud jako kryterium wiarygodności objawienia; postulował jednak ujęcie wszystkich argumentów w tym aspekcie; teorię znaku przenosił też na in. elementy strukturalne chrześcijaństwa.

M. dokonał znacznego wkładu w teorię apologetyki (cel, przedmiot, kryteria wiarygodności) tworząc koncepcję odpowiadającą mentalności epoki, a zgodną z myślą Soboru Wat. I (*Le sacrifice du chef*, P 1932, 1957⁸; *La grande route apologetique*, P 1939); miała ona charakter integralny i wytyczyła kierunek dalszych badań w tej dziedzinie (m.in. R. Latourelle, R. Guardini, R. Fisichella, G.B. Mondin, J. Mouroux, J. Wehrle, E. Kopeć, M. Rusecki).

W teologii duchowości M. zwracał szczególną uwagę na formację kandydatów do kapłaństwa zmierzającą do kształtowania osobowości dojrzałej, rozwijania indywidualnych predyspozycji i wszechstronnego przygotowania do pracy w duszpasterstwie; podkreślał również konieczność permanentnej edukacji kapłanów, pogłębiania ich duchowości, ugruntowania w cnotach i przekonaniu o wartościach chrześc., które mają być krzewione w świecie (*De l'éminente dignité du sacerdoce diocésain*, P 1938; *Les tendances de la spiritualité contemporaine*, w: *La spiritualité catholique*, P 1953, 263-285).

M. rozwijał również teologię rzeczywistości ziemskich (*Manuel d'initiation chrétienne*, P 1932, 1934³; *L'humanisme chrétien*, P 1937, 1954²), uwypuklając znaczenie wartości chrześc. dla kształtowania prawdziwego humanizmu, w którego realizacji dużą rolę przypisywał → Akcji Katolickiej (II 3).

R. Aubert, *Le problème de l'acte de foi*, Lv 1945, 1969⁴; G. Villepelet, *Théologie oeuvre commune. Extrait de la correspondance de L. Richard (avec Eugène M.)*, BCE 13(1968) 487-497; S. Grzechowiak, *Semejologiczna koncepcja wiarygodności i apologetyki w ujęciu Eugène M.*, RTK 18(1971) z. 2, 53-72; Catholicisme VIII 842-843; M. Rusecki, *Wiarygodność chrześcijaństwa I. Z teorii teologii fundamentalnej*, RWTk 106, Lb 1994 (passim); tenże, *Funkcje cudu*, Sd 1997 (passim).

Marian Rusecki